

Michał Parczewski

Piętnasty sezon badań wykopaliskowych na stanowisku 16 w Bachórze pow. Rzeszów

Latem 1999 r. odbyła się kolejna tura badań wykopaliskowych na osadzie wielokulturowej w Bachórze gm. Dynów stan. 16¹. Wykop zlokalizowano w części NW stanowiska, poszerzając przestrzeń odsłoniętą w latach ubiegłych (ryc. 1). Pełna eksploracja objęła działki CXXI–CXXIV o powierzchni 100 m², natomiast w obrębie działki CXX usunięto tylko ziemię orną.

Górne partie stanowiska zostały silnie naruszone w latach sześćdziesiątych i siedemdziesiątych XX w. przez bardzo głęboką orkę. Ślady pluga sięgają w niektórych miejscach do 50 cm głębokości. Zapewne w latach sześćdziesiątych przeprowadzono też meliorację terenu. W efekcie niektóre obiekty zostały przecięte przez rowki odwadniające.

W sezonie sprawozdawczym znaleziono 6 wyrobów kamiennych (5 odłupków i tłuczek, który mógł też być zaczątkowym rdzeniem?), należących do epoki kamienia lub epoki brązu. Trzy odłupki i prawdopodobnie również tłuczek sporządzono z tzw. dynowskiego margla krzemionkowego, pozostałe wyroby są krzemienne.

Ogromną większość ruchomego materiału zabytkowego stanowi ceramika prahistoryczna. Zebrano 768 ułamków naczyń, z tego tylko 13 można uznać za wczesnośredniowieczne z VIII–IX w. Odkryto ponadto sztabkę brązową o niezna-nej metryce czasowej i kółko żelazne.

Problem identyfikacji masowego materiału prahistorycznego z badanej osady wielokulturowej nie jest łatwy, gdyż znaczna większość znalezisk nie posiada wystarczająco jednoznacznych cech diagnostycznych dla należytego uwiarygodnienia takich ustaleń. W pewnym sensie uprzywilejowaną pozycję zajmuje tu ceramika grupy tarnobrzeskiej z uwagi na bardzo charakterystyczną i powszechnie występującą domieszkę czarnych łupków menilitowych. Dlatego w ogóln-

nej statystyce ułamków naczyń rozpoznanych co do swojej przynależności kulturowej zabytki grupy tarnobrzeskiej są w Bachórze nadreprezentowane w stosunku do innych jednostek kulturowych.

Spośród około 750 fragmentów naczyń prahistorycznych zidentyfikowano około 280 jako tarnobrzeskie z młodszej epoki brązu lub z wczesnej epoki żelaza, 32 fragmenty należą do młodszej epoki przedrzymskiej, 20 – do wczesnego okresu wpływów rzymskich (zapewne wraz ze stadium B₂/C₁), a 28 ułamków naczyń da się ogólnie określić jako pochodzące z przedziału czasowego obejmującego młodszy okres przedrzymski i wczesny okres wpływów rzymskich. Spora część wszystkich zabytków (ponad 40%) wystąpiła w wypełniskach jam.

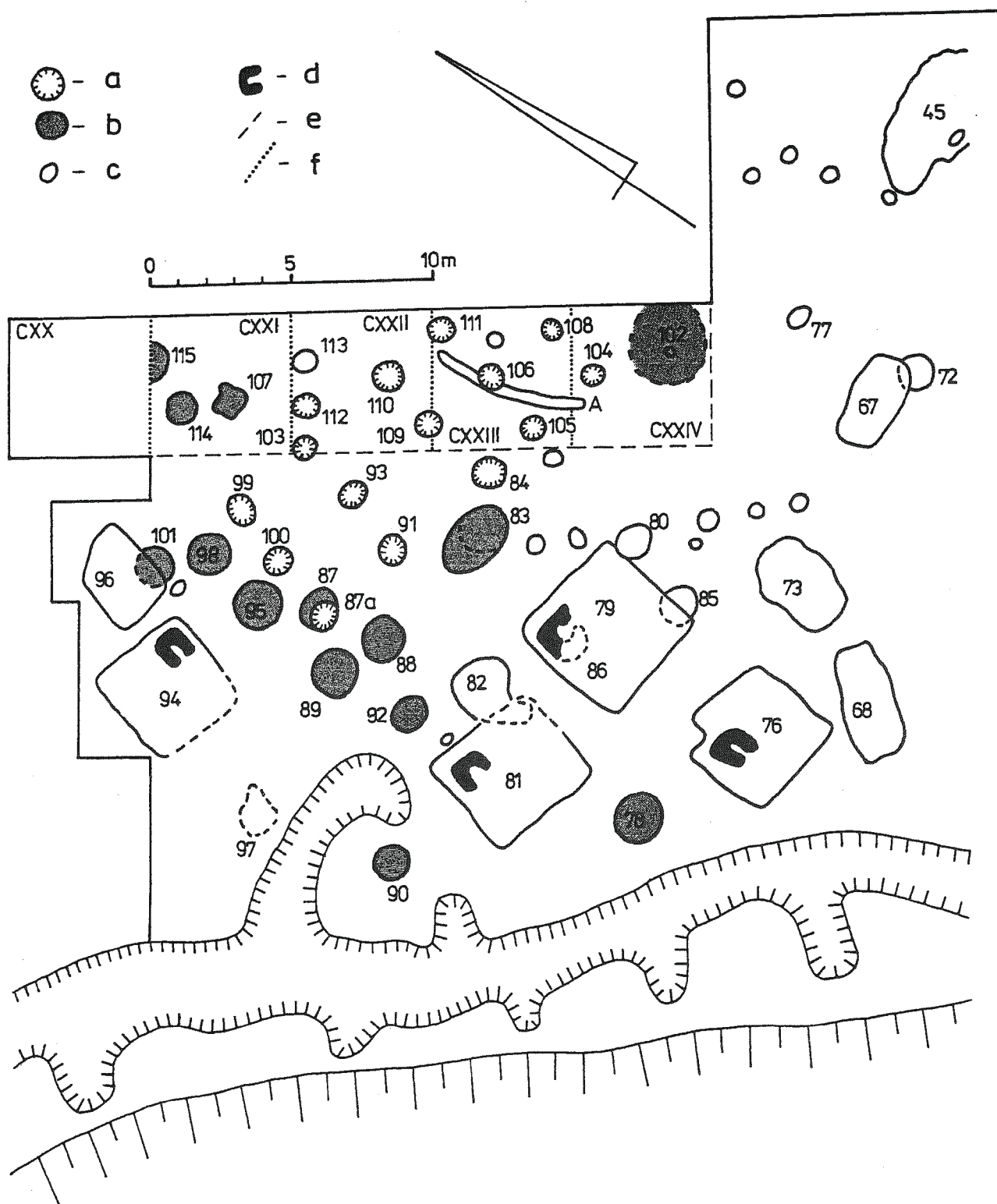
Ujawniono 15 obiektów (ob. ob. 102–115 i rowek A), z których 14 wyeksplorowano w całości, oprócz obiektu 115, który zostanie zbadany w pełni w następnym sezonie wykopaliskowym. Ponadto natrafiono na skupisko materiału zabytkowego przy ścianie NE działki CXXII, lecz granic ewentualnego obiektu nie udało się wyróżnić.

Pięć obiektów (ob. ob. 102, 107, 114 i 115 oraz zapewne rowek A) użytkowała ludność grupy tarnobrzeskiej.

Obiekt 102 (działka CXXIV) był bardzo trudno uchwyt-ny (ryc. 1). Już na głębokości 35 cm pojawiło się naczynie I (ryc. 2:1), ustawione pionowo, którego górna część została ścięta przez orkę. Wokół naczynia rozciągało się nieregularne szarobrunatne zaciemnienie, dostrzegalne na poziomie 40 i 45 cm, którego granic nie udało się jednak wytyczyć. Jego maksymalne wymiary wynosiły 250 x 250 cm. Ziemia była tu silnie przemieszana przez krety, a do głębokości 45 cm również przez orkę. W przekroju pionowym nie stwierdzono żadnych śladów ścian bocznych. Dno naczynia znajdowało się na głęb. 51 cm, stykając się z calowym podłożem barwy żółtej. Wewnątrz naczynia nie stwierdzono żadnych zabytków. Ułamki ceramiki zebrane w sąsiedztwie naczynia określono jako pochodzące z rejonu obiektu 102. Materiał ten należy do grupy tarnobrzeskiej.

Obiekt 107 (działka CXXI) pojawił się na głębokości 40–50 cm w postaci dość zwartej skupiska kamieni i różnej wielkości skorup ceramicznych, otoczonego strefą ziemi szarobrunatnej o niezbyt czytelnie rysujących się granicach.

¹ W skład ekspedycji wchodził studenci archeologii Uniwersytetu Jagiellońskiego: Małgorzata Byrska, Przemysław Dudziński, Andrzej Dymek, Magdalena Jagodzińska, Magdalena Janas, Paweł Jarosz, Marcin Przybyła, Jana Słowioczek, Bartłomiej Szmoniewski, Ewa Wojda i Lidia Zawiska. Prace sfinansował Instytut Archeologii UJ w ramach praktyki studenckiej. Wcześniejsza literatura – por. M. Parczewski, *Czternasty sezon badań wykopaliskowych na stanowisku 16 w Bachórze, pow. Rzeszów „MSROA”, t. 20, Rzeszów 1999, s. 339–350.*

Ryc. 1. Bachórz stan. 16, pow. Rzeszów. Plan części stanowiska badanej w roku 1999.

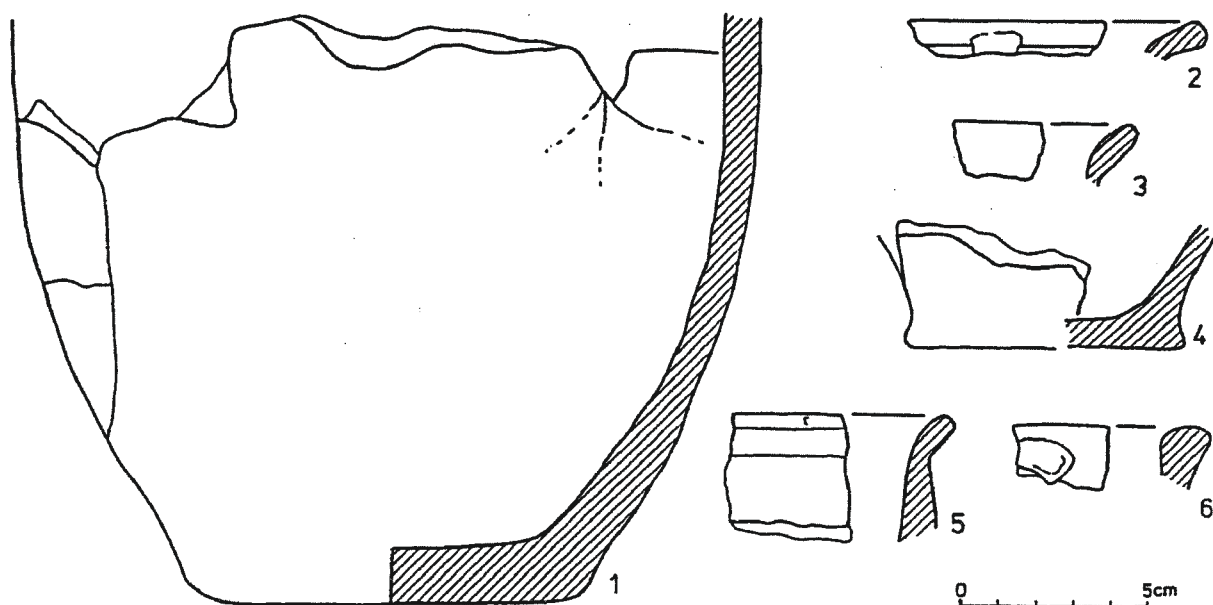
a – misowata jama posłupowa wchodząca w skład budynku halowego, b – obiekt grupy tarnobrzezkiej, c – inne jamy, d – destrukcja pieca kamiennego w obrębie chaty wczesnosłowiańskiej, e – granica terenu badanego w r. 1999, f – granice działek

Abb. 1. Bachórz, Fundstelle 16, Kreis Rzeszów. Plan des 1999 erforschten Teils der Fundstelle.

a – schalenförmiges Pfostenloch, das einen Teil des Hallenhaus bildet, b – Objekt der Tarnobrzeg – Gruppe, c – andere Objekte, d – Destruktion des steinernen Ofens im Bereich der frühslawischen Hütte, e – Grenze des 1999 erforschten Gebietes, f – Grabungsschnittsgrenzen

Рис. 1. Бахуж, пам. 16, пов. Жешов. План участка памятника, исследованного в 1999 г.

a – чашевидная столбовая яма, входящая в состав постройки павильонного типа, b – объект тарнобжегской группы, c – иные объекты, d – развал печи камени в раннеславянском жилище, e – граница территории, исследованной в 1999 г., f – границы участков

Ryc. 2. Bachórz stan. 16. Ułamki ceramiki z obiektów 102 (1), 103 (2), 105 (3), 106 (4, 5) i 109 (6).

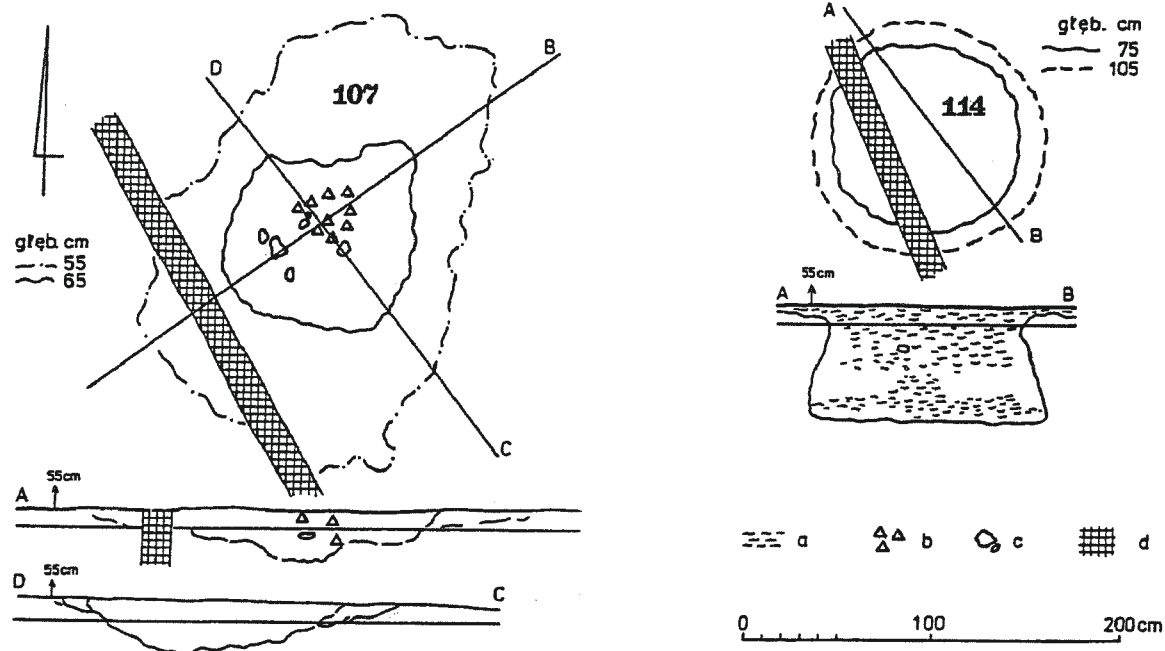
2-4, 6 – naczynia o gładkich czarnych powierzchniach. Rys. E. Pohorska-Kleja

Abb. 2. Bachórz, Fundstelle 16. Keramikscherben aus den Objekten 102 (1), 103 (2), 105 (3), 106 (4,5) und 109 (6).

2-4,6 – Gefäße mit glatten schwarzen Flächen.

Рис. 2. Бахуж, пам. 16. Фрагменты керамики из объектов 102 (1), 103 (2), 105 (3), 106 (4, 5) и 109 (6).

2-4, 6 – сосуды с гладкой черной поверхностью.

Ryc. 3. Bachórz stan. 16. Plany i przekroje pionowe jam grupy tarnobrzezkiej.

a – cienkie smużki ciemniejszej ziemi w obrębie wypełniska, b – ułamki naczyń, c – kamienie, d – wkop współczesny

Abb. 3. Bachórz, Fundstelle 16. Pläne und Querprofile der Gruben der Tarnobrzeg – Gruppe.

a – schmale Streifen dunklerer Erde im Bereich der Ausfüllung, b – Gefäßbruchstücke, c – Steine, d – gegenwärtiger Einschnittsgraben

Рис. 3. Бахуж, пам. 16. Планы и разрезы ям тарнобжезской группы.

a – тонкие полосы более темной земли в пределах заполнения, b – обломки сосудов, c – камни, d – современный перекоп

Na głębokości 55 cm zaciemnienie (w centrum bardziej intensywnie) miało nieregularny zarys, wydłużony w kierunku NNE-SSW, o orientacyjnych wymiarach 240 x 140–160 cm (ryc. 3:107). Wyznaczono profil krzyżowy i prowadzono eksplorację w obrębie ćwiartek. Na głębokości 65 cm jama zmniejszyła się do rozmiarów ok. 100 x 80 cm. W przekrojach pionowych obiekt miał kształt zbliżony do nieckowatego o dnie sięgającym do głębokości 75–80 cm. Zarys był dość słabo czytelny. Barwa brunatnoszara, z licznymi wtrętami jasnoszarymi. W centrum obiektu skupisko dużych ułamków naczyń i kamieni, tkwiących w ciemniejszej (brunatnoszarej) ziemi, zalegało do ok. 70–75 cm głębokości. W części SW zewnętrzne partie jamy zostały naruszone przez rowek melioracyjny. W wypełniku obiektu zebrano 103 ułamki naczyń grupy tarnobrzesckiej z jej młodszego stadium (ryc. 4:1–7). Natrafiono także na tłuczek kamienny o wyraźnych śladach użytkowania, wykonany na otoczaku ze skały przypominającej tzw. dynowski margiel krzemionkowy (ryc. 4:8). Niektóre negatywy odbić mogą sugerować, że pierwotnie wstępnie przygotowywano ten przedmiot do funkcji rdzenia².

Obiekt 114 (działka CXXI) ujawniono na głębokości 55 cm jako ciemniejszą plamę w obrębie mało wyrazistego zaciemnienia, obejmującego zachodnią część działki. Na głębokości 65 cm jama przybrała zarys zbliżony do kolistego. Obiekt miał formę ściętego stożka o płaskim dnie zalegającym na głębokości 115 cm (ryc. 3:114). W rzutach poziomych średnica wynosiła około 100 cm (na głębokości 65 cm), a na głębokości 110 cm poszerzała się do około 122 cm. Zasypisko górnej partii było brunatne, miało nieckowatą formę i sięgało do głębokości 90 cm. W dolnej części ziemia była złożona z przewarstwień szarych, szarozółtych i rdzawych o „calcowym” charakterze. Obiekt został naruszony przez rowek melioracyjny. W wypełniku jamy znaleziono 20 ułamków naczyń grupy tarnobrzesckiej, grudkę polepy i drobne węgle drzewne.

Obiekt 115 (działki CXXI i CXX) został częściowo przebadany w obrębie działki CXXI; jego pełna eksploracja przewidziana została w przyszłym sezonie wykopaliskowym. Wstępnie można zaanonsować, że jest to duża jama zasobowa poszerzająca się ku dołowi, a w jej wypełniku zebrano 9 ułamków naczyń grupy tarnobrzesckiej.

Rowek A (działki CXXIII i CXXIV) stwierdzono na głębokości 50 cm. Biegł on lekkim łukiem od N w kierunku SSE (ryc. 5:A). Jego szerokość wynosiła od 30–35 cm w części N do ok. 40 cm w partii S. Barwa wypełniska jasnobrunatnoszara, miejscami trudniejsza do uchwycenia na tle calca. Ścianki boczne były prawie pionowe, a dno sięgało zasadniczo do 65–70 cm głębokości, ale w dwóch miejscach – przy końcu SE i w części N – natrafiono na dółkowate przegłębienia dochodzące do 90 cm głębokości. W części centralnej rowek A został częściowo zniszczony przez młodszą odcień jamę 106, a obydwa obiekty łącznie – przez współczesny rowek melioracyjny. W wypełniku rowka A wystąpił odlupek krzemieniny, 9 ułamków naczyń prahistorycznych (wszystkie da-

jące się zidentyfikować okazy należą do ceramiki grupy tarnobrzesckiej) i drobna grudka polepy.

Odkryte w sezonie sprawozdawczym obiekty grupy tarnobrzesckiej znajdują się w sektorze stanowiska intensywnie zasiedlonym przez ludność tej jednostki kulturowej (ryc. 1). Stopniowo odsłaniamy tu nie całkiem jeszcze jasny układ zabudowy osiedla (osiedli?) z młodszej epoki brązu i wczesnej epoki żelaza, złożony z odkrytych do tej pory kilkunastu (około 15) obiektów. Zdecydowaną większość spośród nich reprezentują jamy zasobowe, z reguły poszerzające się ku dołowi (ob. ob. 78, 83, 87–90, 92, 95, 98, 101, 114 i 115). Zbadano też płytki obiekt o niejasnym zasięgu przestrzennym (ob. 102), nieregularne zagłębienie zapewne również wchodzące w skład większego płytkiego obiektu o trudnych do uchwycenia granicach (ob. 107), a także łukowaty rowek o niejasnej funkcji, być może związany z jakąś budowlą naziemną (rowek A).

Po niniejszym sezonie niezwykle interesująco przedstawia się problematyka kolejnego stadium osadniczego na stanowisku 16 w Bachórze, obejmującego młodszy okres przedrzymski i wczesny okres wpływów rzymskich. Na szczególną uwagę zasługują relikty dużego budynku halowego o konstrukcji słupowej, które zostaną omówione w dalszej części sprawozdania.

Poza zespołami odkryto ułamki naczyń, które można przypisać kulturze celtyckiej, m.in. 3 fragmenty naczyń grafitowych (ryc. 6:7) i kilka należących zapewne do celtyckiej ceramiki toczonej³. Znaleziono także, zarówno w zasypiskach jam, jak i poza obiektami, formy charakterystyczne dla młodszego okresu przedrzymskiego (m. in. facetowane zgrubiałe brzegi naczyń o czarnych gładkich powierzchniach) i zabytki pochodzące raczej z wczesnego okresu wpływów rzymskich (ryc. 2:2–6; 6:1–4, 6; 8). Z omawianym okresem A i B rzymskiego cyklu rozwojowego łączyć można co najmniej 8 obiektów i chyba 2 dalsze jamy, a z pewną ostrożnością również skupisko zabytków z działki CXXII.

Obiekt 103 (działki CXXI i CXXII) dostrzegalny był w postaci zaciemnienia już od głębokości 40 cm, ale jeszcze płycej, bo od głębokości 32 cm zalegały górne partie dwóch dużych kamieni piaskowcowych, tkwiących aż do głębokości 57 cm w wypełniku jamy (ryc. 5:103). Na głębokości 50 cm zarys w rzucie poziomym miał kształt kolisty o średnicy ok. 90 cm. Jama posiadała formę misowatą o płaskim dnie sięgającym do głębokości 90 cm. Barwa wypełniska brunatnoszara. Znaleziono 33 ułamki naczyń prahistorycznych, w tym co najmniej kilka z fazy A lub B rzymskiego cyklu rozwojowego, m.in. brzeg o czarnych gładkich powierzchniach (ryc. 2:2).

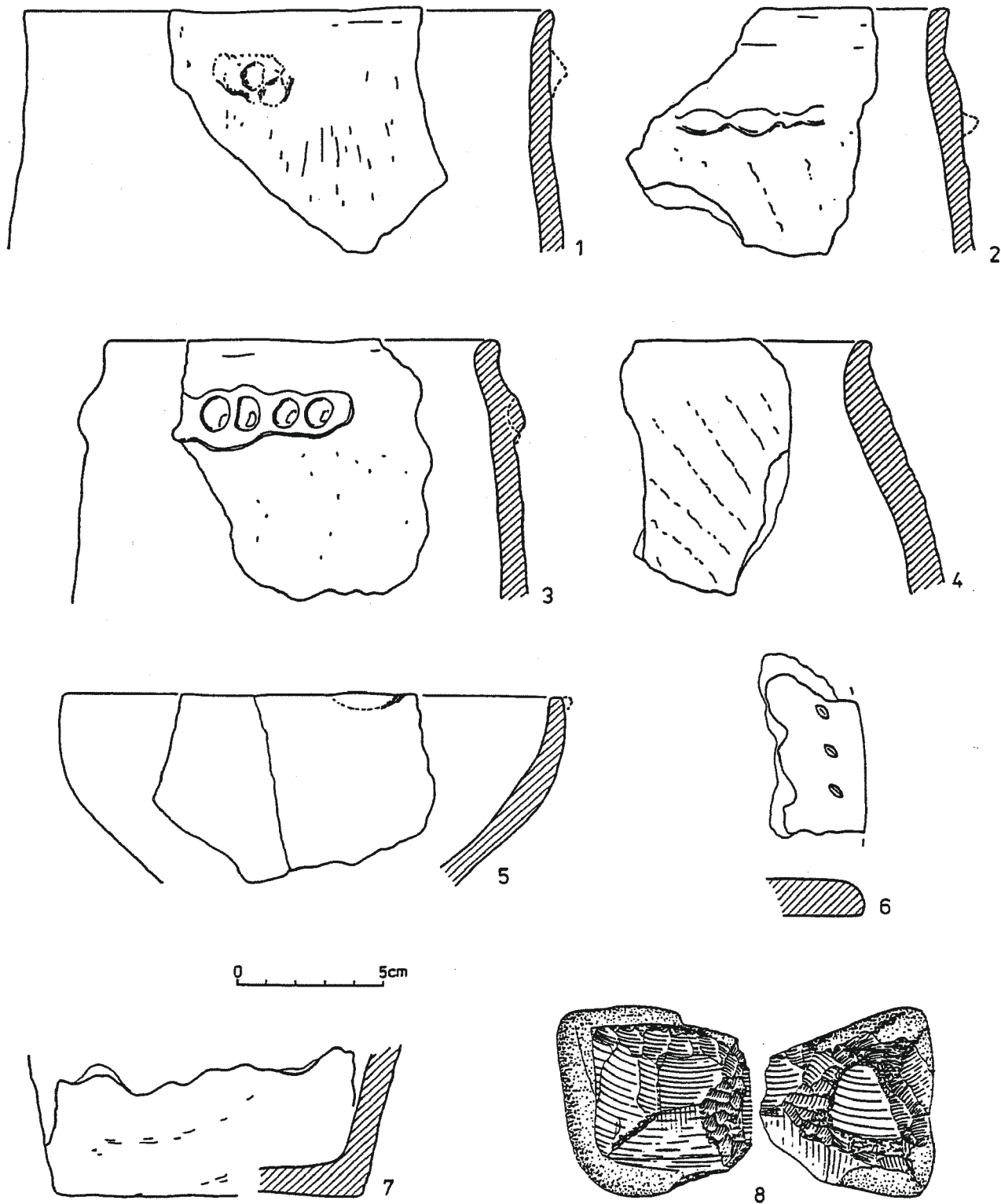
Obiekt 104 (działka CXXIV) uchwyciono już na głębokości 40 cm w postaci zaciemnienia o formie zbliżonej do koła i średnicy około 85 cm (ryc. 5:104; 7:1). Jama miała kształt misowaty, a jej płaskie dno zalegało na głębokości 82 cm. W przekroju pionowym dawała się zauważyć niejednorodna struktura wypełniska, występowały w nim poziome strefy

² Według łaskawie wyrażonej opinii Prof. dr. hab. Bolesława Gintera.

³ Za pomoc przy identyfikacji zabytków dziękuję Paniom Dr hab. Renacie Madydzie-Legutko, Mgr Paulinie Poleskiej i Mgr Judycie Rodzińskiej-Nowak.

Ryc.

Abb.
Рис.

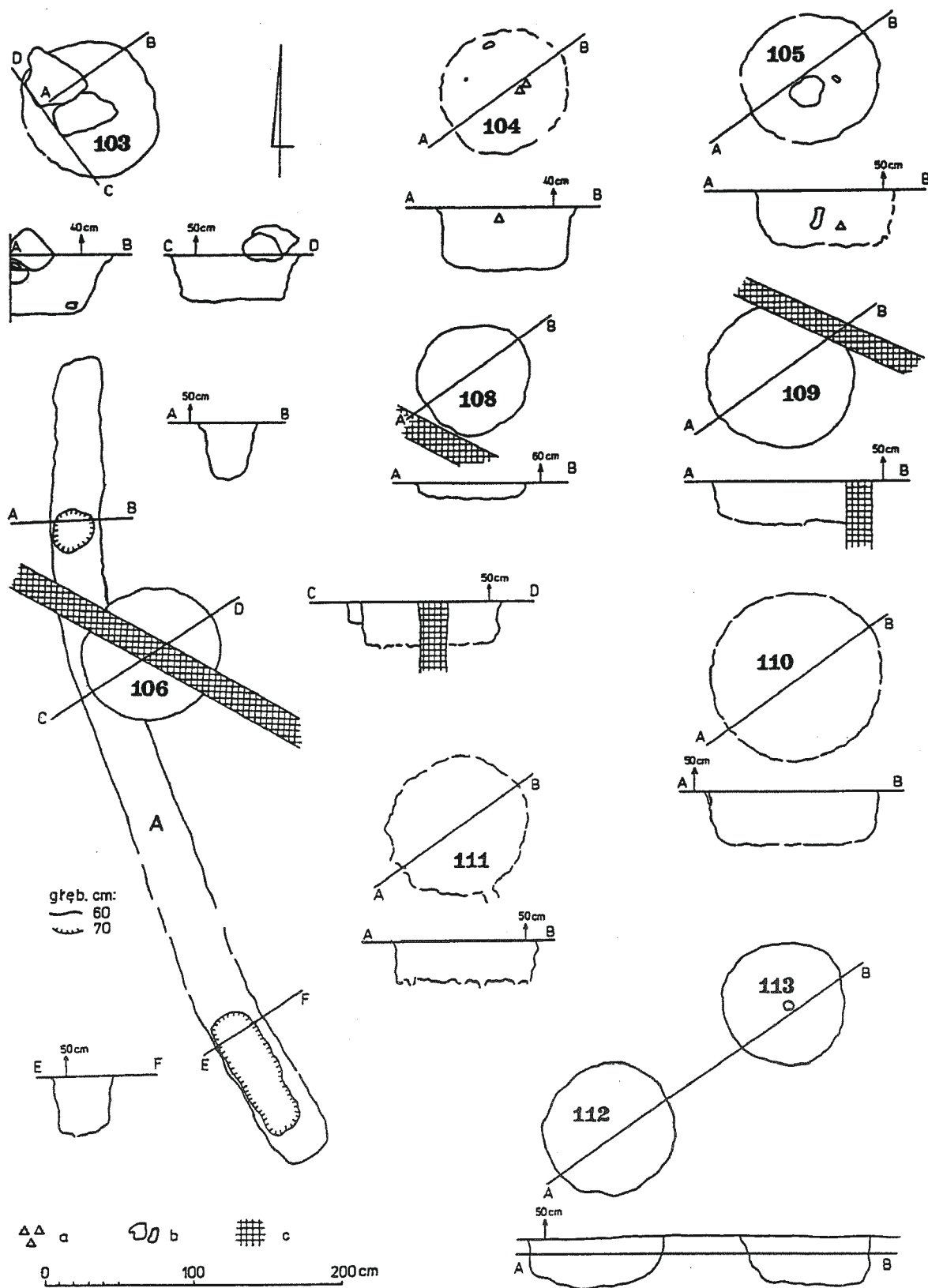

Ryc. 4. Bachórz stan. 16, obiekt 107. Ceramika grupy tarnobrzskiej (1-7) oraz tłuczek kamienny (8) z wypełniska obiektu.

Rys. E. Pohorska-Kleja i B. Drobiewicz

Abb. 4. Bachórz, Fundstelle 16. Objekt 107. Keramik der Tarnobrzeg - Gruppe (1-7) und Steinschlag (8) aus der Objektausfüllung.

Рис. 4. Бахуж, пам. 16, объект 107. Керамика тарнобжегской группы (1-7) и каменный отбойник (8) из заполнения объекта.

Ryc. 5. Bachórz stan. 16. Plany i przekroje pionowe jam 103–106, 108–113 oraz rowka A.

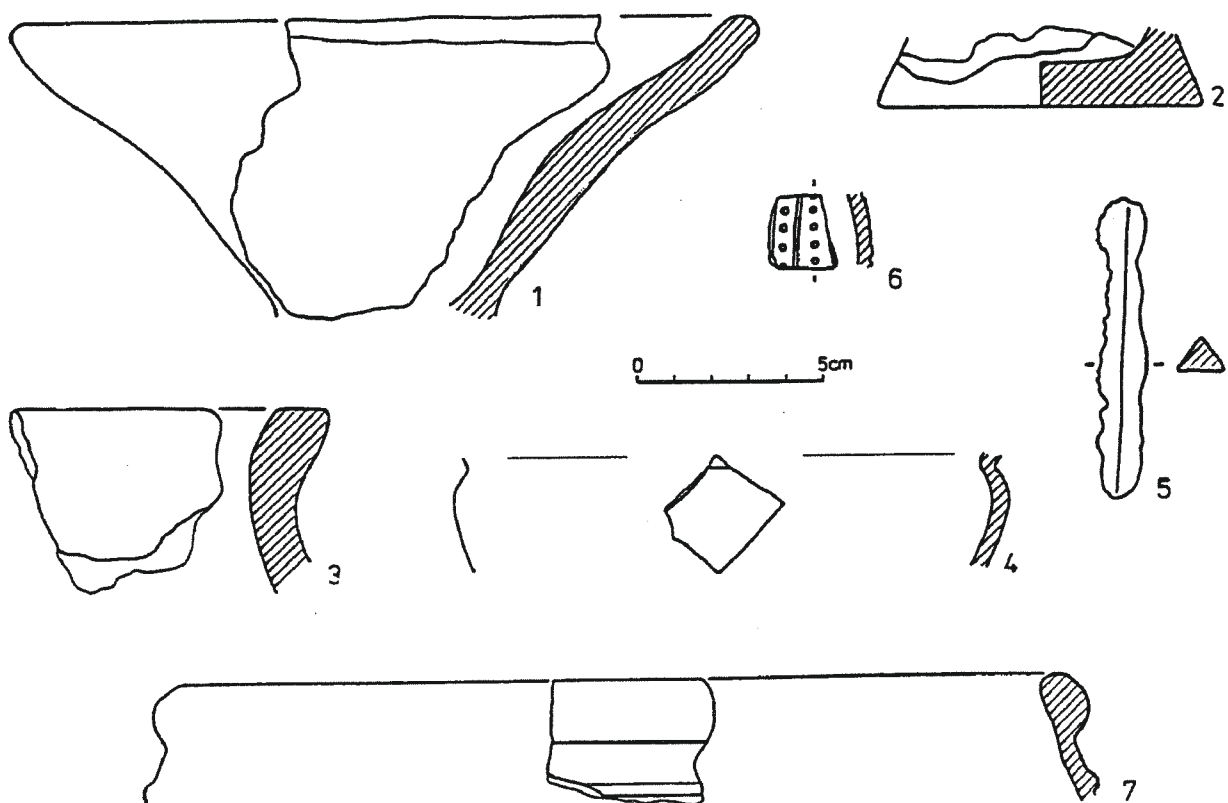
a – ułamki naczyń, b – kamienie, c – wkop współczesny

Abb. 5. Bachórz, Fundstelle 16. Pläne und Querprofile der Gruben 103–106, 108–113 und der Rille A.

a – Gefäßscherben, b – Steine, c – gegenwärtiger Einschnittsgraben

Рис. 5. Бахуж, пам. 16. Планы и разрезы ям 103–106, 108–113 и ровика А.

a – обломки сосудов, b – камни, c – современный перекоп

Ryc. 6. Bachórz stan. 16. Zabytki prahistoryczne z działki CXXI (1, 2), CXXIII (3–5) i CXXIV (6) oraz z powierzchni (7).

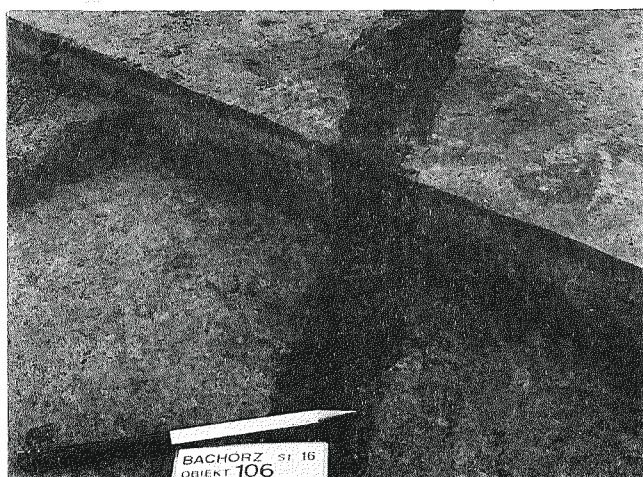
1–4, 6, 7 – ceramika (2, 4, 6 – o gładkich czarnych powierzchniach; 7 – grafitowa); 5 – brąz. Rys. E. Pohorska-Kleja

Abb. 6. Bachórz. Fundstelle 16. Vorgeschichtliche Funde aus dem Grabungsschnitt CXXI (1, 2), CXXIII (3–5) und CXXIV (6) und von der Oberfläche (7).

1–4, 6, 7 – Keramik (2, 4, 6 – mit den glatten schwarzen Flächen; 7 – Graphitkeramik); 5 – Bronze.

Рис. 6. Бахуж, пам. 16. Предисторические находки с участка CXXI (1, 2), CXXIII (3–5), CXXIV (6) и подъемный материал (7).

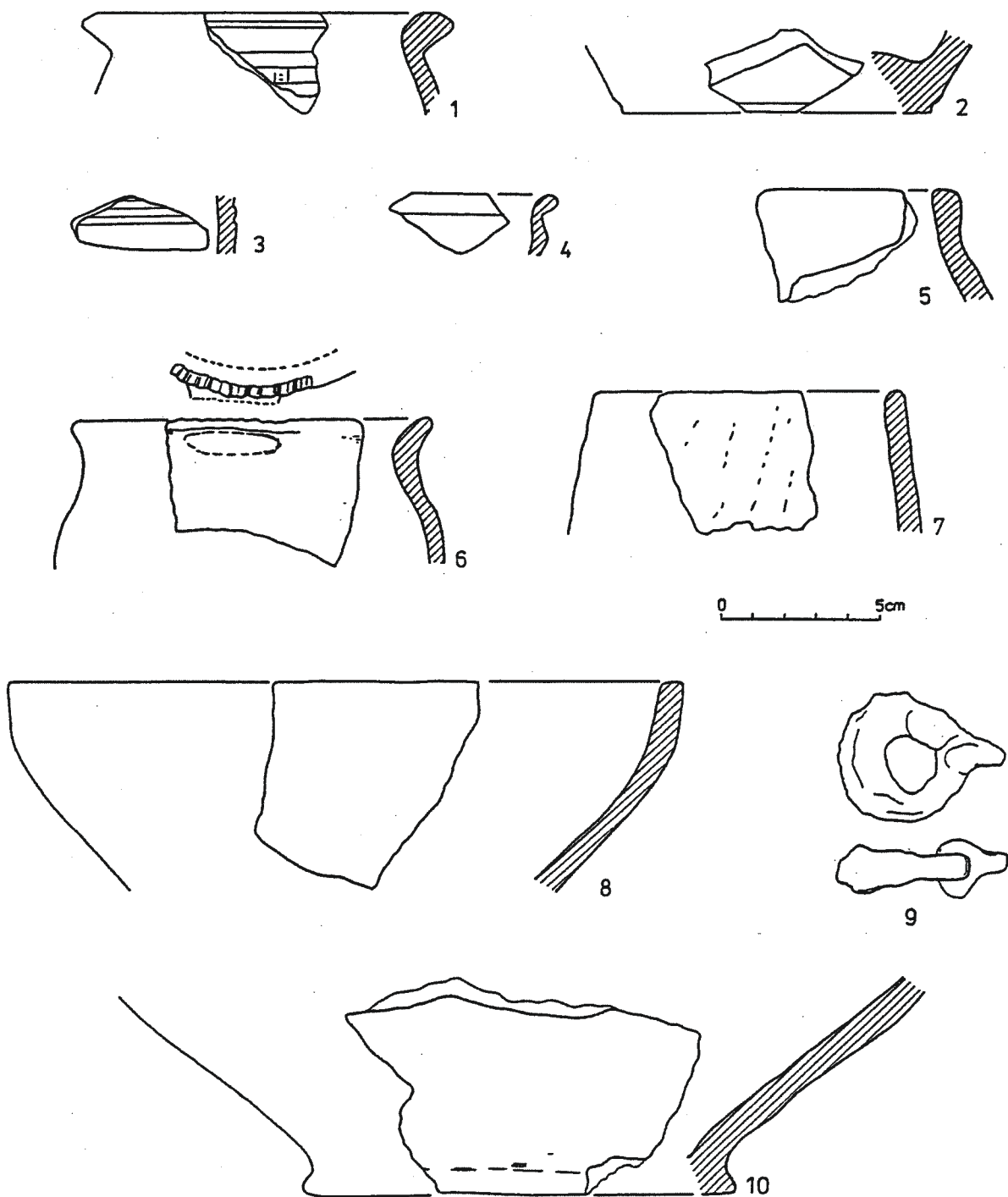
1–4, 6, 7 – керамика (2, 4, 6 – с гладкой черной поверхностью; 7 – графитовая); 5 – бронза.

Ryc. 7. Bachórz stan. 16. Jamy misowate 104 (1) i 106 (2) podczas eksploracji. Fot. autor

Abb. 7. Bachórz, Fundstelle 16. Schalenförmige Gruben 104 (1) und 106 (2) während der Explorierung

Рис. 7. Бахуж, пам. 16. Чашевидные ямы 104 (1) и 106 (2) в ходе раскопок

Ryc. 8. Bachórz stan. 16. Zabytki ze skupiska przy ścianie NE działki CXXII.

1-8, 10 – ceramika (1, 4 – o gładkich czarnych powierzchniach; 2, 3 – siwa toczona celtycka?); 9 – kółko (sprzączka?) żelazne.

Rys. E. Pohorska-Kleja

Abb. 8. Bachórz, Fundstelle 16. Funde aus der Anhäufung an der NE -Wand des Grabungsschnitts CXXII.

1-8, 10 – Keramik (1, 4 – mit glatten schwarzen Flächen; 2, 3 – keltische Drehscheibenkeramik?); 9 – Eisenring (Schnalle?).

Рис. 8. Бахуж, пам. 16. Находки из скопления у северо-восточной стенки участка CXXII.

1-8, 10 – керамика (1, 4 – с гладкой черной поверхностью; 2, 3 – серая круговая кельтская (?); 9 – кольцо (пряжка ?) железное.

ziemi szarobrunatnej i żółtoszarej. Znaleziono 17 ułamków naczyń prahistorycznych, w tym co najmniej 2 z okresu przypadającego na fazę A lub B rzymskiego cyklu rozwojowego.

Obiekt 105 (działka CXXIII) pojawił się już na głębokości 40 cm, ale regularny kolisty kształt o średnicy około 90 cm przybrał nieco niżej (ryc. 5:105). Jama miała formę misowatą, a prawie płaskie dno zalegało na głębokości 86 cm. W centrum wystąpiło kilka kamieni. W wypełnisku przeważała ziemia brunatnoszara, ale w części W zaznaczyła się obecność ziemi żółtoszarej z brunatnymi wtrętami. Znaleziono 20 ułamków naczyń prahistorycznych, w tym co najmniej 5 z fazy A–B rzymskiego cyklu rozwojowego (ryc. 2:3). Ponadto natrafiono na nieliczne grudki polepy i kość zwierzęcą.

Obiekt 106 (działka CXXIII) ujawnił się na głębokości 50 cm w postaci regularnego kolistego zarysu ciemniejszej ziemi o średnicy około 90 cm (ryc. 5:106; 7:2). Od strony W jama naruszyła starszy od niej, wydłużony rowek A. Jama miała kształt misowaty o płaskim dnie zalegającym na głębokości 80 cm. Wypełnisko barwy szarobrunatnej. Przez środek obiektu przebiegał współczesny rowek melioracyjny. W wypełnisku znaleziono 14 fragmentów naczyń prahistorycznych, w tym co najmniej 5 datowanych na fazy A–B rzymskiego cyklu rozwojowego. Wśród nich jest ułamek brzegu z fazy B₂(?) (ryc. 2:5) oraz dno naczynia o czarnych gładkich powierzchniach, z odsadzoną stópką (ryc. 2: 4). Ponadto zebrano kilka grudek polepy oraz grudkę żuźla (?) żelaznego.

Obiekt 108 (działki CXXIII i CXXIV) wystąpił w miejscu, gdzie bezpośrednio poniżej spągu ziemi ornej znajdowało się dość rozległe nieregularne zaciemnienie. Na poziomie 50 cm nadal nie udało się uchwycić granic tego zaciemnienia, silnie zakłóconego przez krety. Dopiero na głębokości 60 cm pojawił się regularny prawie kolisty zarys brunatnoszarego obiektu o średnicy 70–75 cm. W przekroju pionowym uchwyciono tylko najniższą część jamy misowatej, z dnem prawie płaskim sięgającym do głębokości 70 cm. Znaleziono 9 ułamków naczyń prahistorycznych, w tym co najmniej 2 z faz A lub B rzymskiego cyklu rozwojowego.

Obiekt 109 (działki CXXII i CXXIII) pojawił się na głębokości 40 cm jako nieregularne zaciemnienie, które na głębokości 50 cm przybrało kształt kolisty o średnicy około 90 cm (ryc. 5:109). Jama miała formę misowatą, a jej prawie płaskie dno zalegało na głębokości 76–79 cm. Barwa wypełniska szarobrunatna, niejednolita. W centrum na głębokości 55–70 cm wyróżniała się soczewa jaśniejszej ziemi. Od strony NE jama była naruszona przez rowek melioracyjny. W wypełnisku znaleziono 12 ułamków naczyń prahistorycznych, w tym co najmniej 2 z młodszego okresu przedrzymskiego lub wczesnego okresu wpływów rzymskich (m.in. zgrubiały brzeg naczynia o czarnych gładkich powierzchniach – ryc. 2:6), a także grudki polepy i drobny fragment przepalonej kości, zapewne zwierzęcej. Ok. 30 cm na S od jamy, na głębokości 53 cm znaleziono sztabkę brązową, trójkątną w przekroju, stanowiącą odpad odlewniczy (ryc. 6: 5).

Obiekt 111 (działki CXXII i CXXIII) uczytelnił się dopiero na głębokości 50 cm jako szarobrunatne zaciemnienie na planie koła o średnicy około 95 cm (ryc. 5:111). Jama mia-

ła kształt misowaty, a jej płaskie dno zalegało na głębokości 78 cm. Znaleziono 17 ułamków naczyń prahistorycznych, w tym co najmniej 2 należące do fazy A lub B rzymskiego cyklu rozwojowego, a także 8 grudek polepy.

Obiekt 112 (działki CXXI i CXXII) pojawił się na głębokości 50 cm w postaci jasnoszarobrunatnej owalnej plamy, która nieco poniżej przybrała regularny kolisty kształt o średnicy 85 cm (ryc. 5:112). Jama miała formę misowatą, z lekko przegłębionym w centrum dnem, sięgającym do głębokości 83 cm. Poniżej 50 cm barwa stała się brązowoszara z licznymi przewarstwieniami i wtrętami ziemi szarej i jasnoszarej, przy czym część wypełniska niewiele różniła się kolorystycznie od calca. Znaleziono 8 ułamków naczyń prahistorycznych, w tym co najmniej 2 fragmenty z fazy A lub B rzymskiego cyklu rozwojowego.

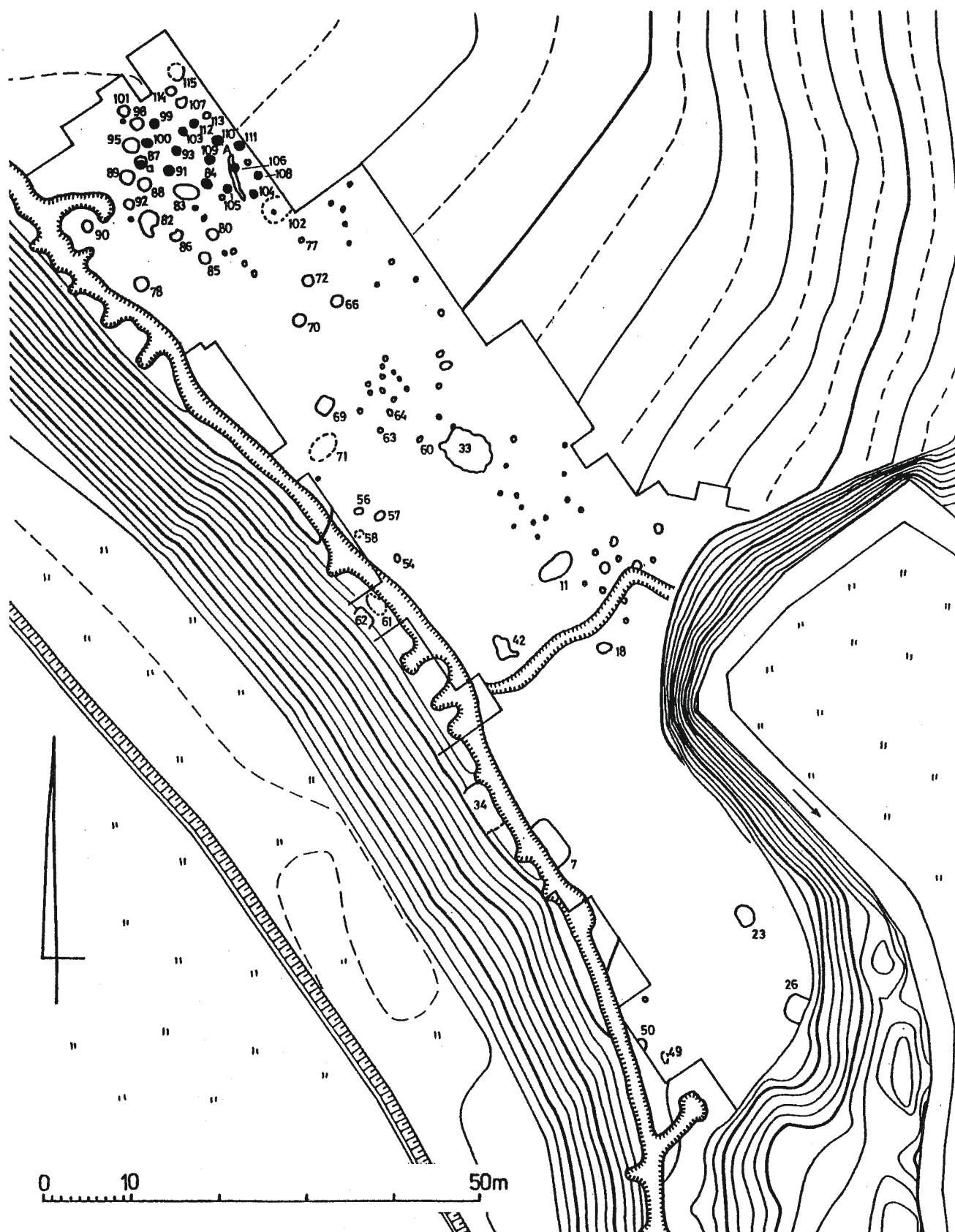
Do opisanych wyżej ośmiu obiektów o misowatej formie nawiązują kształtem jeszcze dwie jamy, które jednak nie dostarczyły charakterystycznych ułamków naczyń z młodszego okresu przedrzymskiego lub wczesnego okresu rzymskiego.

Obiekt 110 (działka CXXII) jako regularne koliste zaciemnienie o średnicy około 110 cm pojawił się na głębokości 50 cm (ryc. 5:110). Jama miała kształt misowaty, a płaskie dno zalegało na głębokości 86 cm. Barwa szarobrunatna, w dolnej partii bardziej zróżnicowana, z jaśniejszymi przewarstwieniami. Znaleziono 14 ułamków naczyń prahistorycznych i 2 grudki polepy.

Obiekt 113 (działki CXXI i CXXII) pojawił się na głębokości 50 cm jako jasnoszarobrunatna plama o zarysie zbliżonym do kolistego o średnicy ok. 80 cm (ryc. 5:113). Jama miała kształt misowaty (w przekroju pionowym trudno czytelny ze względu na liczne ślady aktywności zwierząt ziemnych), o dnie sięgającym do głębokości 82 cm. Znaleziono 6 ułamków naczyń, wszystkie zapewne należące do grupy tarnobrzeskiej.

Wspomniane już skupisko zabytków ruchomych zostało zlokalizowane w pobliżu ściany NE działki CXXII, głównie na głębokości 35–40 cm, a więc na pograniczu ziemi ornej i jej podłoża. Natrafiono tu na dużo polepy (kilkadziesiąt grud, przeważnie płaskich, z odciskami drewna), a także 75 ułamków naczyń prahistorycznych, 5 fragmentów ceramiki z VIII–IX w., odłupek krzemienisty i kółko żelazne. Zniszczone i przemieszane przez orkę materiały z różnych epok nie reprezentują zatem – co jest oczywiste – jednorodnego zespołu. Mamy do czynienia z reliktem jakiejś naziemnej (?) konstrukcji drewnianej, oblepionej gliną. Silna przewaga ceramiki prahistorycznej wskazuje, że metryka tego zupełnie rozoranego obiektu była zapewne starsza niż wczesne średniowiecze. Wśród ułamków naczyń prahistorycznych wyróżniają się okazy datowane na fazę A₁–A₂ młodszego okresu przedrzymskiego (ryc. 8:1) oraz należące do ceramiki siwej toczonej (ryc. 8:2, 3), którą można zapewne przypisać kulturze lateńskiej.

Analiza planu rozmieszczenia większości opisanych powyżej jam misowatych (ob. ob. 103–106, 108–111) wraz z analogicznymi obiektami odsłoniętymi w latach ubiegłych (ob. ob. 84, 87a, 91, 93, 99, 100) wykazuje w sposób jednoznaczny, że stanowią one pozostałości dołów słupowych dużej naziemnej budowli halowej (ryc. 1; 9). Łącznie zbada-

Ryc. 9. Bachórz stan. 16. Rozmieszczenie prahistorycznych obiektów osadowych w przebadanej partii stanowiska
 Abb. 9. Bachórz, Fundstelle 16. Verteilung der vorgeschichtlichen Siedlungsobjekte im erforschten Teil der Fundstelle
 Рис. 9. Бахуж, пам. 16. Расположение прадисторических объектов в исследованной части памятника

no 14 jam rozmieszczonych bardzo regularnie w trzech rzędach wzdłuż osi WNW–EES. Szerokość budynku wynosiła 5,6–5,9 m, a uchwycona długość (niewykluczone, że już kompletna, chociaż wyjaśnia to dopiero przyszłe badania od strony E opisanej struktury) liczyła około 13,5 m. Z obiektem łączyły się jeszcze chyba dwie jamy (ob. ob. 112 i 113), usytuowane bezpośrednio na N od budowli, ale ich rola nie jest obecnie czytelna. Na N od budynku znajdowało się też opisane powyżej skupisko zabytków (w tym płaskie grudy polepy z odciskami drewna) w pobliżu ściany NE działki CXXII.

Chronologia najmłodszych znalezisk w jamach misowatych, należących do omawianej struktury, wskazywała by na czas realizacji przedsięwzięcia albo we wczesnym okresie rzymskim, albo w stadium B₂/C₁. W zbadanej w r. 1996 jamie 91 zebrano ułamki naczyń pochodzące ze schyłku okresu wczesnorzymskiego (B₂) lub z fazy B₂/C₁⁴. Ok. 4 m na W od narożnika NW budowli halowej znaleziono na wtórnym złożu (w wypełnisku wczesnośredniowiecznego obiektu 96) zapinkę A 148, datowaną na horyzont przejściowy B_{2a}/B_{2b} oraz stadium B_{2b} okresu wpływów rzymskich, a więc na drugie i początki trzeciego ćwierćwiecza II w. n.e.⁵ W odległości około 9,5 m na S od budynku wystąpił ułamek naczynia *terra sigillata* z Rheinzabern, wyprodukowany najprawdopodobniej w 2. połowie II lub z początkiem III w.⁶

Nie dążąc tu do rozstrzygnięcia kwestii dokładniejszej chronologii omawianego obiektu trzeba stwierdzić, że stanowi on unikatowe znalezisko na terenie Polski południowo-wschod-

niej⁷. Na rozległych obszarach europejskiego Barbaricum, zajmowanych przez prowincję kulturową, która rozwijała się wspólnym rytmem aż do okresu wędrówek ludów, podobne struktury występują już od młodszego okresu przedrzymskiego⁸.

Halowy dwunawowy budynek z Bachorza plasuje się w przedziale przewyższającym zdecydowanie średnią wielkość domostw z okresu rzymskiego w dorzeczu Odry i Wisły, a jego funkcja może być przedmiotem interesujących wniosków⁹. Pewne podobieństwo w zakresie ekspozycji przestrzennej, wielkości i orientacji wykazuje zaliczany do kultury wielbarskiej budynek dwunawowy ze stanowiska Velyka Slobidka II na środkowym Naddniestrzu¹⁰.

Planujemy dalsze prace wykopaliskowe, dzięki którym spodziewamy się ujawnić „brakującą” jamę słupową z północno-wschodniego narożnika budowli, a być może jeszcze inne związane z tym obiektem pozostałości.

⁷ Za wskazanie odpowiednich pozycji bibliograficznych dziękuję Dr hab. Renacie Madydzie-Legutko oraz Prof. dr. hab. Tadeuszowi Makiewiczowi.

⁸ J. Brabant, *Hausbefunde der römischen Kaiserzeit im freien Germanien. Ein Forschungsstand*, Halle/Saale 1993; A. Kokowski, *Zur Frage sogenannter „großer Häuser” in Mittel- und Osteuropa* [w:] *Haus und Hof in östlichen Germanien*, „Universitätsforschungen zur prähistorischen Archäologie”, Bd. 50, Bonn 1998, s. 14–24; T. Makiewicz, *Nieznane odkrycie wielkiego domu halowego z późnego okresu przedrzymskiego w Pile*, „Archaeologia Historica Polona”, t. 8, Toruń 2000, s. 297–305. Por. także Z. Kobylński, *Struktury osadnicze na ziemiach polskich u schyłku starożytności i w początkach wczesnego średniowiecza*, Wrocław 1988, s. 16–54.

⁹ A. Kokowski, op. cit., ryc. 2. Por. także K. Walenta, *Budowla słupowa kultury wielbarskiej w Leśnie, gm. Brusy, st. 24*, „Łódzkie Sprawozdania Archeologiczne”, t. IV, Łódź 1998, s. 59–73; T. Makiewicz, op. cit.; tam literatura.

¹⁰ D. N. Kozak, O. P. Żurko, *Poselenija poblyžu s. Velyka Slobidka pizn'oryms'kogo času v Seredn'omu Podnistrov'i*, „Archeologija”, t. 43, Kyiv 1983, s. 62–70; A. Kokowski, op. cit., s. 22, ryc. 15a.

⁴ M. Parczewski, *Trzynasty sezon badań wykopaliskowych w Bachorzu na stanowisku 16*, „MSROA”, t. 18, Rzeszów 1997, s. 204, ryc. 7:4–6; 8.

⁵ M. Parczewski, *Czternasty sezon...*, s. 345, ryc. 5.

⁶ M. Parczewski, *Rezultaty badań wykopaliskowych w Bachorzu w latach 1993–1995*, „MSROA”, t. 17, Rzeszów 1996, s. 265, ryc. 9.

Michał Parczewski

Fünfzehnte archäologische Saison auf der Fundstelle Nr. 16 in Bachórz, Kreis Rzeszów

Zusammenfassung

Im Jahre 1999 explorierte man im NW – Teil der Fundstelle ein Gebiet von der Fläche 100 qm, das Grabungsschnitte CXXI–CXXIV umfaßte (Abb. 1). Man hat dort 15 Objekte freigelegt, von denen 14 Objekte vollständig (Obj. 102–114 und die Rille A) und ein Objekt nur in der Hälfte (Obj. 115) erforscht wurden.

Alle Objekte können in die Vorgeschichte datiert werden. Manche von ihnen (Obj. 102, 107, 114, 115, Rille A) sollte man mit der Tarnobrzeg – Gruppe verbinden, wobei wir im Falle des Objekts 107 auch von einer jüngeren Entwicklungsphase dieser Kultur sprechen können. Der erforschte Sektor der Fundstelle wurde intensiv von der Bevölkerung der Tarnobrzeg – Gruppe genutzt. Allmählich wird hier ein noch nicht völlig klares Bebaugungssystem der Siedlung (der Siedlungen?)

aus der jüngeren Bronzezeit und aus der frühen Eisenzeit sichtbar. Dieses System besteht aus bis jetzt freigelegten einigen (ca. 15) Objekten. Die deutliche Mehrheit von ihnen bilden die Vorratsgruben, die in der Regel im unteren Teil immer breiter werden (Objekte 78, 83, 87–90, 92, 95, 98, 101, 114 und 115). Man hat auch ein flaches, nicht genau räumlich bestimmtes Objekt (Obj. 102), eine unregelmäßige Vertiefung, deren Grenzen schwer festzulegen sind (Obj. 107) und auch ein bogenförmiges Rillenobjekt A, das mit einem oberirdischen Bauobjekt verbunden sein könnte, erforscht.

Neben diesen Komplexen hat man auch Gefäßbruchstücke freigelegt, die der keltischen Kultur zugeschrieben werden können, unter anderem drei Fragmente der Graphitgefäße (Abb. 6:7) und auch ein paar zur keltischen Drehschei-

бенкерamik gehörenden Gefäßfragmente. Gefunden wurden auch Formen, die für die jüngere vorrömische Zeit charakteristisch sind (u. a. facettierte verdickte Gefäßränder mit schwarzen glatten Flächen) und auch die aus der eher frühen Phase der römischen Einflüsse stammenden Funde (Abb. 2:2–6; 6:1–4, 6; 8). Mit den Phasen A und B des „römischen“ Entwicklungszyklus kann man mindestens acht Objekte (Obj. 103–106, 108–111) und vermutlich auch zwei weitere Gruben (Obj. 112, 113) verknüpfen. Dazu gehört auch vermutlich die Anhäufung der Funde (im flachen durch Ackerbau zerstörten Objekt?) im Grabungsschnitt CXXII. Die oben genannten Objekte waren zylindrisch, hatten den Durchschnitt 75–110 cm, im unteren Teil besaßen sie eine schalenförmige Form und sie reichten bis 70–90 cm tief.

Die Analyse des Verteilungsplans der meisten oben beschriebenen schalenförmigen Gruben (Obj. 103–106, 108–111) samt den analogen in vorigen Jahren freigelegten Objekten (Obj. 84, 87a, 91, 93, 99, 100) weisen eindeutig darauf hin, daß sie Überbleibsel der Pfostenlöcher eines großen oberirdischen Hallengebäudes sind (Abb. 1; 9). Insgesamt hat man 14 sehr regelmäßig, in drei WNW-EES Rhei en verteilten Gruben erforscht. Die Breite der Gebäude betrug 5,6–5,9 m, und die Länge ca. 13,5 m (es ist nicht ausgeschlos-

sen, daß es die gesamte Länge ist, es kann aber erst mit den künftigen Forschungen bestätigt werden, die auf der E – Seite der erwähnten Struktur vorgenommen werden). Mit diesem Objekt waren vermutlich noch zwei Gruben verbunden (Obj. 112, 113), die direkt nördlich von dem Bau situiert waren, deren Funktion aber heute nicht deutlich ist.

Die Chronologie der jüngsten Funde, die aus den zu dem erwähnten Bau gehörenden Gruben stammen, würde hindeuten, daß dieser Bau entweder in der frühen römischen Kaiserzeit oder in der Phase B₂/C₁ errichtet werden sollte. In der 1996 erforschten Grube 91 hat man aus der Endphase der Frühkaiserzeit (B₂) oder aus der Phase B₂/C₁ stammenden Gefäßbruchstücke gefunden. Vier Meter östlich von den NW Ecke dieses Hallenbaus hat man in der sekundären Ablagerung (Ausfüllung des slawischen Objekts Nr. 96) die Fibel A 148 gefunden, deren Datierung um die Wende der Phasen B_{2a}/B_{2b} und in die Phase B_{2b} der römischen Kaiserzeit, also in das zweite und Anfang des dritten Vierteljahrhunderts des 2. Jhs. n.Ch. festgelegt wurde. Südlich, ca. 9,5 weit entfernt vom Gebäude, hat man ein vermutlich in der zweiten Hälfte des 2. Jhs. oder am Anfang des 3. Jhs. hergestelltes Gefäßbruchstück *terra sigillata* aus Rheinzabern festgestellt. Dieses hallenartige Wohngebäude bildet auf dem Gebiet Südostpolens einen einmaligen Fund.

Михал Парчевски

Пятнадцатый полевой сезон исследований на памятнике 16 в Бахуже, пов. Жешов

Резюме

В 1999 г. вскрыта поверхность площадью 100 кв. м. в северо-западной части памятника, охватывающая квадраты СХХI–СХХIV (рис. 1). Выявлено 15 объектов, из которых полностью изучены 14 (объекты 102–114 и ров. А) и 1 (об. 115) частично.

Все объекты определены как праисторические. Некоторые из них (об. об. 102, 107, 114, 115, ров. А) следует отнести к тарнобжегской группе. Что касается об. 107, то здесь определяющую роль играет материал поздней фазы развития данной культурной общности. Исследуемый сектор памятника был интенсивно заселен населением тарнобжегской группы. Постепенно здесь раскрывается не совсем ясная система застройки поселения эпохи поздней бронзы и раннего железа, состоящая из нескольких (около 15) выявленных до настоящего времени объектов. Подавляющее большинство их представлено хозяйственными ямами, как правило, расширяющимися в придонной части (об. об. 78, 83, 87–90, 92, 95, 98, 101, 114, 115). Изучен также неглубокий объект с расплывчатыми очертаниями (об. 102), неравномерное углубление с трудно определимыми границами (об. 107) и дугообразный ровик А, возможно связанный с какой-то наземной постройкой.

Вне объектов выявлены обломки сосудов, которые можно отнести к кельтской культуре, в том числе 3 фрагмента графитовых сосудов (рис. 6:7) и несколько принадлежащих к безусловно кельтской круговой керамике. Обнаружены также формы характерные для поздней

фазы предримского периода (в том числе утолщенные венчики сосудов с гладкой черной поверхностью) и находки происходящие, скорее всего, с раннего этапа римского влияния (рис. 2:2–6; 6:1–4; 6; 8). К фазам А и В „римского“ цикла отнесены не менее 8 объектов (об. об. 103–106, 108–111) и, возможно, 2 дальшие ямы (об. об. 112, 113), а также, с определенной осторожностью, скопление находок (из уничтоженного пахотой объекта?) в квадрате СХХII. Упомянутым выше объектам присущи цилиндрические очертания диаметром 75–110 см, в нижней части мискообразные, достигающие глубины 70–90 см.

Анализ плана расположения большинства из вышеописанных мискообразных ям (об. об. 103–106, 108–111) вместе с аналогичными объектами, открытыми в предшествующие годы (об. об. 84, 87a, 91, 93, 99, 100) однозначно подтверждает, что они представляют собой следы столбовых ям большой наземной постройки павильонного типа (рис. 1; 9). Вместе с тем исследованы 14 ям, расположенные очень равномерно тремя рядами вдоль оси СЗЗ – ЮВВ. Ширина дома составляла 5,6–5,9 м, а зафиксированная длина (не исключено, что полная, хотя выяснить это призваны раскопки, предполагающаяся с восточной стороны данной конструкции) составляла около 13,5 м. С этим объектом связаны, видимо, еще две ямы (об. об. 112, 113), расположенные непосредственно севернее постройки, однако их значение в настоящее время не выяснено.

Хронология наиболее поздних находок из ям, принадлежащих к рассматриваемой постройке, указывает на время ее возведения или в раннеримское время, или в фазе B_2/C_1 . В исследованной в 1996 г. яме 91 собраны обломки сосудов, происходящие с заключительной фазы раннеримского периода (B_2), или фазы B_2/C_1 . В 4 м восточнее северо-западного угла постройки павильонного типа обнаружена во вторичных отложениях (в заполнении раннесредневекового объекта 96) застужка A148,

датированная переходным горизонтом $B2_4/B2_b$ и фазой $B2_b$ периода римских влияний, т.е. второй и началом третьей четверти II в.н.э. На расстоянии около 9,5 метра на юг от постройки выступил фрагмент сосуда *terra sigillata* из Райнцаберна, изготовленного, наиболее вероятно, во второй половине или начале III в. Рассматриваемая павильонная постройка представляет собой уникальную находку на территории юго-восточной Польши.